

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
NARVA KOLLEDŽ
NOORSOOTÕÕ ÕPPEKAVA

Natalia Šutova

**KÜBERKIUSAMISE MÕJU NOORTELE JA NARVA LINNA SPETSIALISTIDE
ARUSAAMADE SELLE ENNETAMISE VÕIMALUSTEST**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Maria Žuravljova, noorsootöö nooremlektor

NARVA 2024

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Natalia Šutova

30.01.2024

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Natalia Šutova,

(sünnikuupäev: 02.08.2000)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „KÜBERKIUSAMISE MÕJU NOORTELE JA NARVA LINNA SPETSIALISTIDE ARUSAAMADE SELLE ENNETAMISE VÕIMALUSTEST“, mille juhendaja on Maria Žuravljova, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Narvas (30.01.2024)

SUMMARY

THE IMPACT OF CYBERBULLYING ON YOUNG PEOPLE AND THE UNDERSTANDING OF SPECIALISTS IN THE CITY OF NARVA REGARDING ITS PREVENTION POSSIBILITIES, Natalia Šutova

Nowadays, virtual communication is becoming increasingly popular, especially among the youth who use the internet more frequently for both social and academic purposes. However, alongside the advantages of the virtual world, the negative aspects of the rapid development of information and communication technology have also begun to emerge. Young individuals often encounter various forms of cyberbullying from an early age.

The aim of the bachelor's thesis was to explore the opinions of specialists from various fields in the city of Narva regarding youth cyberbullying as a social problem and its preventive measures. The author successfully achieved the objectives of the thesis and addressed the research questions. According to the assessments of the participating specialists, cyberbullying among Narva's youth has increased in recent times. Specialists' opinions reflect a general concern about the rise of cyberbullying among the youth in Narva. The increased internet usage among older youth increases the risk of falling victim to cyberbullying, and specific preventive measures are needed to address this issue. According to specialists in Narva, active communication with youth and their parents is necessary for the implementation of preventive measures. Awareness events and training are crucial tools to increase awareness of cyberbullying. It is also important to educate parents so that they can support and guide their children in the online environment.

Further research on the bachelor's thesis topic is necessary because the conducted study sheds light on the nature of cyberbullying in the Estonian context and specifically in Narva. The results of the research provide a basis for the opinion that cyberbullying is a growing concern, and a deeper understanding of the dynamics of the problem is essential for the effective design and implementation of preventive measures. Additionally, it is important to continue the study on the spread of cyberbullying and its effects in different regions of Estonia to develop tailored and effective preventive measures according to local needs. Presenting the research results to specialists working with youth in Narva is recommended to promote a common understanding and collaboration in preventing cyberbullying. Effective collaboration among specialists is crucial to develop and implement strategies that help protect youth from cyber bullying, strengthen their digital literacy, and ensure safety on the internet.

SISUKORD

SUMMARY	4
SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILINE OSA	7
1.1. Kiusamise defineerimine	7
1.2. Küberkiusamine ja selle mõju noortele	9
1.3. Sotsiaalmeedia mõju küberkiusamise levikule ja ohvritele	10
1.4. Ülevaade küberkiusamise teemalistest uuringutest	15
1.5. Ülevaade noorte olukorrast seoses küberkiusamisega Eestis	17
2. EMPIIRILINE OSA	20
2.1. Uuringu meetodika	20
2.2. Üldkogum ja valim	20
2.3. Uuringu läbiviimise protseduur	20
2.4. Andmete analüüs	21
2.5. Uuringutulemuste analüüs	22
3. ARUTELU	29
KOKKUVÕTE	33
KIRJANDUSE LOETELU	34

SISSEJUHATUS

Tänapäeval muutub virtuaalne suhtlus üha populaarsemaks, ja noored kasutavad internetti nii sotsiaalsetel kui ka akadeemilistel eesmärkidel üha enam. Virtuaalmaailma eelistuste kõrval on aga hakanud tänu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiirele arengule esile kerkima ka selle negatiivsed küljed. Selle tulemusel on suurenenud noorte vaimse tervise probleemid, ning koolikiusamine on laienenud klassiruumist kübermaailma. Märkatavalt suur osa noortest on kokku puutunud erinevate küberkiusamise vormidega juba varases eas, näiteks esimese klassi õpilastel on tihti oma nutitelefonid, mis toob kaasa suurema kokkupuute küberkiusamisega (Isakannu 2008).

Küberkiusamine ja selle mõju noortele on paljudes riikides aktuaalne probleem, mida tõendavad mitmed rahvusvahelised uuringud, mis oli esitatud lõputöös. Samas ei ole tehtud uuringuid, mis selgitaksid välja, kas noorte küberkiusamise probleemid on aktuaalsed ka Narva linna noortega tegelevate spetsialistide hinnangul. Eeltoodule tuginedes on käesoleva bakalaureusetöö uurimisprobleemina püstitatud, et kuidas hindavad Narva linna spetsialistid noorte küberkiusamise probleemi aktuaalsust ning milliseid ennetusmeetmeid nad peavad vajalikuks rakendada.

Lõputöö eesmärk on välja selgitada Narva linna noortega tegelevate spetsialistide arvamus noorte küberkiusamise kui sotsiaalse probleemi ja selle ennetusmeetmete kohta. Lõputöö eesmärgist lähtuvalt sõnastas autor järgmised uurimisküsimused:

1. Mida arvavad Narva linna noortega tegelevad spetsialistid noorte küberkiusamisest?
2. Kui aktuaalne on noorte küberkiusamine Narva linnas?
3. Milliseid ennetusmeetmeid on vaja Narva linna spetsialistide arvamusel rakendada, et ennetada küberkiusamist?

Lõputöö koosneb kahest osast: teoreetiline ja empiiriline. Teoreetilises osas annab autor ülevaate kiusamise mõistest ja selle erinevatest liikidest, küberkiusamisest ning selle mõjust noortele, samuti noorte olukorrast seoses küberkiusamisega Eestis. Empiirilises osas kirjeldab autor uuringu metodikat, esitab uuringutulemuste analüüsi. Uuringu eesmärgi saavutamiseks valis autor kvalitatiivse uurimismeetodi, kuna see võimaldab uurida ja mõista osalejate arvamusi. Bakalaureusetöö lõpeb aruteluga, kus autor analüüsib kogutud andmeid ja uurimistulemusi. Töö kokkuvõttes autor esitab töö peamised järeldused, soovitusel ja edasise uurimistöö võimalused.

1. TEOREETILINE OSA

1.1. Kiusamise defineerimine

Monksi ja Coyne (2011) sõnul on avaliku korra rikkumine sageli seotud agressiivsusega laste mänguväljakul, kuid kiusamist ja väärkohtlemist võib esineda ka teistes sotsiaalsetes kontekstides. Uurimistemade hulka kuulub avaliku korra rikkumine erinevates olukordades, mis on olnud fookuses juhtivatel rahvusvahelistel teadlastel. Nende eesmärk on arutada sellist käitumist mitmesugustes tingimustes, sealhulgas lasteasutustes, koolides, kodus, töökohas ja virtuaalses ruumis (Monks ja Coyne, 2011).

Bakalaureusetöös lähtub autor kiusamise defineerimisel Campbellist, kelle järgi kiusamist võib defineerida kui isiku kuritarvitavat jõudu või sundi. Tegemist on korduva ja tahtlikult kahjuliku agressiivse käitumisega, mis ilmneb ilma eelneva provokatsioonita (Campbell 2005).

UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) iseloomustab artiklis "*Behind the numbers: Ending school violence and bullying*" kiusamist kui agressiivset käitumist, mis hõlmab soovimatuid negatiivseid tegevusi, kordub aja jooksul, samuti puudub võimu või jõu tasakaal kiusaja või kiusaja ja ohvri vahel. Kiusamise sagedust mõõdetakse erinevates küsitlustes erinevalt. Selleks, et kedagi peetaks kiusamise ohvriks, peaks agressiivne käitumine ilmnema vähemalt üks-kaks korda kuus ja/või sagedamini (UNESCO 2019).

Tehnoloogiliste saavutuste ilmnemise ja jätkuva kasvu tõttu on toimunud kiusamise transmutatsioon füüsilisest virtuaalseks. Käesolevas uurimistöös tugineb autor Patchini ja teiste teadlaste (2006) arvamusele, kes defineerivad küberkiusamist kui tahtlikku ja korduvat kahju tekitamist elektroonilise teksti kaudu.

Bakalaureusetöös jagab autor kiusamist vastavalt kirjanduse analüüsile kolmeks liigiks:

1. Näost näkku kiusamine on tuntud ka kui traditsiooniline või tavaline kiusamine, hõlmates mitmeid erinevaid vorme, nagu otsene füüsiline agressioon, näiteks löömine, jalaga löömine, tõukamine või takistamine, ning otsest verbaalset agressiooni, mis hõlmab hüüdningega kutsumist, kiusamist, pilkamist või ähvardamist. Kuigi määratlus rõhutab, et selline käitumine kordub aja jooksul, märgivad mõned kriitikud, et isegi üksiku tõsise agressiivse juhtumi võib pidada tõsiseks ahistamiseks või kiusamiseks, ning see võib olla ohvriks emotsionaalselt häiriv (Campfield, 2008).

Cricki ja Grotpleri järgi on lisaks näost näkku kiusamise uuringutele hakatud keskenduma kiusamisvormile nagu agressioon. Agressiooni varjatud vorm on tuntud kui relatsiooniline agressioon, mis esineb sageli ning suunatakse nii meestele kui ka naistele, olles samas tüdrukutele iseloomulikum kui poistele. Lisades relatiivse agressiooni ilminguid, nagu salakavalus, ignoreerimine ja kuulujuttude levitamine, on võimalik saada täielikum arusaam laste ja noorukite võimalikest ebasoovitavatest sündmustest. Uuringud on näidanud, et sarnaselt avaliku agressiooniga võib relatsiooniline agressioon olla tugevalt seotud ohvrite psühhosotsiaalse stressiga (Crick ja Grotpler, 1995).

2. Suhteline kiusamine. Aim kirjeldab oma magistritöös “Kiusamise tähendus ja kiusamise ärahoidmise võimalused 5-6-, 7-8- ja 10-11-aastaste laste hinnangul” (2011), tuginedes kasutatud allikatele, psühholoogilist kiusamist. Psühholoogiline kiusamine jaguneb omakorda verbaalseks ja mitteverbaalseks kiusamiseks.

a) Verbaalne kiusamine hõlmab igasugust suulise väljendusega toimuvat kiusamist. See võib hõlmata tegevusi nagu narrimine, hirmutamine, raha ja esemete väljapressimine, sõimamine, pilkamine, kellegi laimamine, hüüdmedega kutsumine, ähvardamine vägivallega, alandavad telefonikõned, rassistlikud solvangud, seksuaalselt alandav keelekasutus ja kuulujuttude levitamine.

b) Mitteverbaalne mittefüüsiline kiusamine jaotub omakorda otseseks ja kaudseks mitteverbaalseks kiusamiseks. Otsene mitteverbaalne kiusamine kaasneb tihti verbaalse ja füüsilise kiusamisega. Kaudne kiusamine on manipuleeriv ja sageli varjatud.

Aim (2011) defineerib otsese mitteverbaalse kiusamise hulka ebaviisakaid liigutusi ja ähvardavaid näoväljendusi, mida sageli ei peeta kiusamiseks, kuna arvatakse, et see on kahjutu ega avalda inimesele negatiivset mõju. Tegelikult on sellise käitumise eesmärgiks siiski ülemvõimu näitamine ja kiusatava ähvardamine. Samuti kuuluvad kaudse mitteverbaalse kiusamise hulka ignoreerimine, tõrjumine, mittekaasamine, süstemaatiline isoleerimine, õelate kirjade saatmine ja teiste õpilaste vaenule õhutamise, samuti suhete manipuleerimine.

3. Küberkiusamine

Campbell defineerib küberkiusamist kui kiusamise vormi, mida kiusajad kasutavad, kasutades e-posti, teksti, jututubasid, nutitelefone, telefonikaameraid ja veebisaite, mobiiltelefonide kaudu halvustavate sõnumite saatmist (Campbell, 2005).

Armitage arvamusel on küberkiusamine võrreldes teiste kiusamise liikidega. Küberkiusamine on suhteliselt uus kiusamise vorm, mis lisandub traditsioonilistele

otsese füüsilise, otsese sõnalise ja kaudse kiusamise vormidele. Enamik küberkiusamise ohvritest on ka traditsioonilise kiusamise ohvrid, mis tähendab, et küberkiusamine suurendab ohvrite arvu märkimisväärselt (Armitage, 2021). Küberkiusamine on üles ehitatud relatsioonilise dünaamika abil, millel on vähemalt kaks täpselt määratletud rolli: agressor ja ohver (Ortega jt., 2009). Mõiste “relatiivne dünaamika” on mittelineaarne teooria sellest, kuidas me suhtleme teiste ja asjadega. Relatsioonilise dünaamika aluseks on võime viia koostöövälised suhted koostöösuhtesse (Bathory, 2017).

Campfield leiab, et kuna tehnoloogiat kasutatakse kiusamise vahendina, on eriti oluline pöörata tähelepanu uue agressioonivormi ulatusele ja olemusele ning uurida võimalikke psühhosotsiaalseid mõjusid noortele (Campfield, 2008).

Kiusamise ohvrid mõjutab alati igasugune haavatavus, kuid seda võivad mõjutada erinevad tingimused ja tegurid. Sageli võib kaitsetuse tundega kaasneda sisemine hirm, samas kui viha ja reaktsiooniline hirm võivad toita stressireaktsiooni. Stress, mis on seotud reaktiivsete emotsioonidega, nagu viha, võib säilitada positsiooni kas vastasseisus või vältimises ja põgenemises. Mõned ohvrid ilmutavad kohanemisvõimet, mis aitab neil leevendada agressiooni emotsionaalset mõju. Lisaks on võimalik, et see annab neile emotsionaalset jõudu, et võimaldada neil selle ebasoodsa olukorraga edukalt toime tulla. Teised aga kogevad negatiivseid tundeid, mille üle neil on vähe kontrolli ja mis mõjutavad nende heaolu ning mõjutavad keskkonda, kus nad arenevad ja teistega suhtlevad (Ortega jt., 2009).

1.2. Küberkiusamine ja selle mõju noortele

Maailma Terviseorganisatsioon (*WHO*) korraldab regulaarselt kahte laiaulatuslikku rahvusvahelist uuringut - ülemaailmne õpilaste terviseuuringut koolides (*GSHS*) ja kooliealiste laste tervisekäitumise uuringut (*HBSC*), mille andmed tulevad 144 riigist kõigist maailma piirkondadest. Need andmed määravad kindlaks konkreetseid tegureid, mis mõjutavad oluliselt kiusamise tüüpi, sagedust ja tõsidust, mida lapsed ja noorukid kogu maailmas kogevad.

Andmed on saadud eelkõige Maailma Terviseorganisatsiooni ülemaailmsest koolipõhisest õpilaste terviseuuringust (õpilaste vanus 13-17 aastat) ja HBSC konsortsiumi korraldatud kooliõpilaste tervisekäitumise uuringust (õpilaste vanus 11, 13, 15 aastat). Laste ja noorukite kiusamist mõjutavaid tegureid on kaksteist. Kui rääkida sugudevahelistest erinevustest, siis

tihti kogevad poisid suurema tõenäosusega otsest füüsilist kiusamist, aga tüdrukud kogevad suurema tõenäosusega otsest verbaalset ja küberkiusamist. Vanuseliste erinevuste puhul saab öelda, et vanemaks saades kogevad lapsed tõenäoliselt vähem kiusamist eakaaslaste poolt. Lastel, keda peetakse sooliselt reeglipäratuteks, on suurem kiusamisoht. Füüsiline välimus on kõige sagedasem kiusamise põhjus, Lisaks ka rahulolematuus kehaga ja ülekaalulisus on seotud kiusamisega. Füüsiline ja õpipuue on seotud suurenenud kiusamiskahjuga. Rassil, rahvusel või nahavärvil põhinev kiusamine on laste poolt teatatud kiusamise sageduselt teine põhjus. Võrreldes teiste teguritega mainivad paljud lapsed religiooni kiusamise põhjusena palju harvemini. Sotsiaalmajanduslik ebasoodne olukord on seotud suurema kiusamisohuga, ning sarnane seos esineb ka enesestmõistetava sotsiaalse staatuse ja küberkiusamise vahel. Sisserännanud lapsi kiusatakse tõenäolisemalt kui nende eakaaslasi, kes on sündinud oma riigis. Positiivne koolikeskkond vähendab kiusamist. Üldiselt toimib haridustase kaitsevana kiusamise vastu. Perekonna toetus ja suhtlemine võivad samuti olla olulised kaitsefaktorid (Armitage, 2021).

Küberkiusamine võimaldab ründajal tegelikult toime tulla ilma tagajärgedeta, st vältida füüsilist vägivalda ja hoiduda vastutusest. Teismeliste küberkiusamise tähtis aspekt on see, et on võimalik tegeleda kiusamisega ilma oma kodust lahkumata. Tuntud Ameerika programmeerija Alan Cooper tõi välja interneti kommunikatsiooni kolm aspekti ja nimetas neid *Triple A* põhimõtteks - *Anonymous, Accessible, Affordable* (anonüümsus, kättesaadavus ja "odav" arvutipõhine kommunikatsioon) (1998, viidatud Ševko, Ishakov, 2017 kaudu).

1.3. Sotsiaalmeedia mõju küberkiusamise levikule ja ohvritele

Küberkiusamine on tunnustatud tõsiseks probleemiks ja dokumenteeritud kui riiklik terviseprobleem, mis tuleneb veebipõhise suhtluse ja sotsiaalmeedia pidevast kasvust. Nende inimeste osakaal, kes on mingil ajal oma elust küberkiusatud, on kasvanud poole võrra: 18%-lt 2007. aastal ja 36%-lt 2019. aastal, selgub Patchini (2019) uuringust, ning eeldatakse, et see arv kasvab, arvestades infotehnoloogia, sotsiaalmeedia ja mobiilseadmete laialdast kasutamist laste ja noorukite seas (Patchin, 2019; Lopez-Vizcaino jt., 2021).

Küberkiusamise negatiivsed tagajärjed sarnanevad suuresti traditsioonilise kiusamisega, kuid samas võivad need olla kahjulikumad tehnoloogia lubatud sageduse ja laialdase leviku tõttu. Uuringutes (Kowalski jt, 2013, Khin jt, 2020, Rathor jt, 2017, Sampasa-Kahninga jt, 2014, Hinduja jt, 2010) seostatakse küberkiusamist negatiivse mõjuga vaimsele ja füüsilisele

tervisele, õppeedukusele, depressioonile ja suuremale enesetapumõtete riskidele (Hinduja jt, 2010; Kowalski jt, 2013; Sampasa-Kahninga jt, 2014; Rathor jt, 2017; Khine jt, 2020; Lopez-Vizcaino jt., 2021).

Interneti või nutitelefonide abil on palju erinevaid võimalusi küberkiusamiseks, millest kõige äärmuslikumad on veebipõhised enesetapumängud. Vastavalt uuringutele (Kowalski jt., 2014, Willard, 2007) on autor kirjeldanud järgmist: häkkimine või inimese kontode jälitamine Facebookis, sotsiaalmeedias või nutitelefonis ning enda eest hoolitsemine, inimese foto kasutamine internetis ilma isiku nõusolekuta, valetamine või kuulujuttude levitamine inimese kohta tema selja taga, alandavate, ärritavate või solvavate postituste või sõnumite või seksiga seotud vestluste saatmine, masendavad telefonikõned või pahatahtlikud loosimised, ebameeldivate fotode, piltide või seksuaalse iseloomuga videote saatmine teistele inimestele ilma isiku nõusolekuta, samuti inimese pildistamine või videote tegemine ilma tema nõusolekuta ja foto ja/või video kasutamine tema alandamiseks või ähvardamiseks (Khine jt., 2020).

Slonje on analüüsinud Smithi, Hinduja ja Patchini ning Walchi ja Wolfi uuringuid. Küberkiusamist on käsitletud erinevate meediumite kaudu. Smith jt (2008) kasutasid oma uuringus keskkooliõpilaste poolt kirjeldatud seitset peamist meediat: mobiiltelefoni kõned, tekstisõnumid, pildi/videoklipi postitamine, e-kirjad, jututuba, kiirsõnumid ja veebilehed. Hinduja ja Patchin (2010) kasutasid üheksa punkti küberkiusamise skaalat, mis hõlmas sarnaseid meediakanaleid. Wachs ja Wolf (2011) kasutasid viie punkti skaalat, hõlmates taas sarnaseid andmekandjaid, kuid rühmitades mõned neist kokku (nt tekstisõnum/mobiiltelefonikõned). Seda tüüpi küberkiusamine ja agressioon ei ole ammendavad, ning tehnoloogia arenguga võivad ilmuda ka uued küberkiusamise vormid (Slonje jt., 2012).

Rivers ja Noret kirjeldasid solvavate tekstisõnumite ja e-kirjade sisu 10 peamist kategooriat: füüsiline vägivald, solvamise või vihkamise oht, solvangud (sealhulgas homofoobia), tapmisähvardused, platooniliste suhete lõpetamine, seksuaalvahekorrad, nõudmised/juhendid, ohud olemasolevate suhete kahjustamisele, oht kodule/perele ja ähvardavad ahelsõnumid (Rivers ja Noret, 2010).

Küberkiusamine võib toimuda ka erinevates vormides: väga aktuaalsed virtuaalsed kaklused elektrooniliste sõnumite abil, kasutades selleks vihast ja vulgaarset kõnestiili ning seda

nimetatakse leegitsemiseks ehk *flaming*. Ahistamise puhul toimub korduvalt jälkide, õelate ja solvavate sõnumite saatmine. Kui toimub kellegi solvamine internetis, siis see on laimujutt, ning kuulu- või laimujutte saadetakse või postitatakse eesmärgil kahjustada isiku mainet või sõprussuhteid (Willard, 2007).

Kehastus on kellegi teise teesklemine ning materjali saatmine või postitamine, et saata see isik hätta või ohtu või kahjustada selle isiku mainet või sõprussuhteid. Samuti võib juhtuda reetmine, st kellegi saladuste või piinliku teabe või piltide jagamine veebis. Petmise “ülesandeks” on veenda kedagi paljastama saladusi või piinlikku teavet ja seejärel jagada seda internetis. Erand tekib kui kellegi tahtlik ja jõhker kõrvaldamine veebigruppidest. Küberjälitamine on korduv intensiivne ahistamine ja laimamine, mis hõlmab ähvardusi või tekitab märkimisväärset hirmu (Willard, 2007).

Küberkiusamine võib liikuda veebipõhisest keskkonnast reaalellu ja vastupidi: ohvri kiusamine võib alata koolis ja jätkuda suhtlusvõrgustikus, näiteks *Facebookis* või *VKontakte*'s. Mõlemat suhtlusviisi peetakse ühiskonna vastu suunatuks. Nende vahel on siiski teatav erinevus: tavalise kiusamise korral toimub suhtlus reaalses elus otse inimeste vahel, aga kui on küberkiusamine, siis on tegemist vahendatud kommunikatsiooniga telekommunikatsiooniseadmete kaudu (Ševko ja Ishakov, 2017).

Kuna veebipõhised kommunikatsioonivahendid on muutunud noorte elu üldlevinud ja oluliseks osaks, ei ole üllatav, et mõned kasutavad seadmeid, rakendusi ja platvorme, et olla pahatahtlikud või ähvardada teisi. Asjaolu, et teismelised on pidevalt tehnoloogiaga seotud, tähendab, et nad on vastuvõtlikud tagakiusamisele (ja võimelised tegutsema keskmiste impulsside alusel teiste suhtes) ööpäevaringselt. Kuna mõned täiskasvanud on olnud aeglased küberkiusamisele reageerima, tunnevad paljud, et nende tegevusele on vähe tagajärgi (Hinduja jt., 2022).

Kindlasti on küberkiusajad pahatahtlikud kiusajad, kes otsivad varjatud või ilmset rahuldust või isiklikku kasu teiste inimeste väärkohtlemise kaudu (Patchin jt., 2006). Õpilased, kes järgivad reegleid ainult selleks, et vältida karistust (ilma tegeliku lahkuse ja austust hindamata), on tõenäolisemalt alid teisi internetis ahistama lihtsalt sellepärast, et nad saavad seda teha (Epstein jt., 2006).

Tavaelus püüavad inimesed olla ühiskonna ees parimal viisil: olla vastutulelikud, sõbralikud, abivalmid, et olla teiste poolt aktsepteeritud. Kommunikatsioon sotsiaalvõrgustikes annab

kasutajatele võimaluse valida enda kohta teavet, mida nad soovivad avaldada. Enamasti aitab see kaasa sellele, et inimesed näitavad ainult oma häid külgi (nt vestlused on väga armsad). Selle tulemusena on vestluskaaslased omavahel usalduslikus suhtes. Sellest tulenevalt toimub partneri idealiseerimine ja tema sõnumeid hakatakse tajuma südamelähedasemalt kui mõnikord reaalses elus otsesuhtluses. Seda nähtust saab kasutada küberkiusamises *online*'is, kui üks inimene tekitab kõigepealt teise maksimaalse usalduse ja seejärel muudab järsult suhtlemistaktikat, muutudes agressiivseks ja hirmutavaks. *Online*-kommunikatsioon võimaldab inimestel mõelda iga sõna üle ja luua laitmatu pildi "super-kuri", varjates oma nõrkust ja piinlikkust (Ševko ja Ishakov, 2017).

Õpilased võivad mitmel põhjusel olla küberkiusamisest teatamisel tõrksad. Need hõlmavad järgmist: nad ei pruugi teada, kes on kiusajad; neil võib olla ebakindlus selles, kas õpetajad suudavad olukorda õigesti mõista või lahendada; neil võib olla hirm, et neid ei usuta või neid süüdistatakse agressiivses käitumises; nad võivad olla segaduses; nad võivad karta, et olukord halveneb veelgi (Cassidy jt., 2013). Samuti on märkimisväärne, et kiusajad ei viita sageli iseendale ega pruugi mõista oma süüd (Campbell, 2007).

Willardi järgi viitavad küberkiusamisele järgmised tunnused: depressiooni, kurbuse, ärevuse, viha või hirmu sümptomid, eriti kui neil pole nähtavat põhjust või kui laps näib pärast interneti või telefoni kasutamist eriti ärritunud. Need märgid hõlmavad ka sõprade, kooli ja tavapärase tegevuste vältimist, mis neile tavaliselt meeldivad, ning hinnete langust või mõlemat. Lisaks võivad ilmned halvustavad kommentaarid, mis kajastavad emotsionaalset stressi või häirunud suhteid veebis või individuaalselt (Willard, 2007).

Peeblesi arvamusel küberkiusajad ei tunne süümepiinu. Lapsed, kes on seotud küberkiusamisega, näitavad rohkem käitumisraskusi, nagu kokkupuuted politseiga, materiaalse kahju põhjustamine, koolist puudumine ja halvad hinded, võrreldes lastega, kes ei ole küberkiusamisega seotud (Peebles, 2014).

Õpilased, kes tunnevad, et nad on tõeliselt osa oma kooli kogukonnast, saavad õppimisega paremini hakkama ja suudavad paremini vastu seista nii küber- kui ka tavakiusamise survele. Ühtekuuluvustunnet soodustatakse koostööl põhinevate õpiprojektidega, millel on selged rollid, ja erinevate võimalustega, mis annavad kõigile õpilastele võimaluse tunnustust saada. Lisaks akadeemilisele edule tuleks õpilasi tunnustada ka nende pingutuste, heade juhiomaduste ja abivalmiduse eest (Epstein jt., 2006).

Ohvrid räägivad sageli küberkiusamisest oma sõpradele. Sotsiaalne toetus on tõenäoliselt ellujäämisstrateegia, millel on parimad tulemused. Sotsiaalne toetus võib hõlmata emotsionaalset toetust, kuid tekib küsimus abistajate võimestamisest piisava toe pakkumisel. Sekkumised, mis on suunatud tugivõrgustike, kõrvalseisjate ja eakaaslaste võimestamisele, võivad osutuda kõige tulemuslikumaks (Cassidy jt., 2013).

Küberkiusamise vastu võitlemiseks on pakutud tehnilisi lahendusi, nagu küberkiusamise tõkestamine, privaatsusseadmete rakendamine, e-posti aadressi muutmine, konkreetse saidi külastamisest hoidumine ja tõendite säilitamine küberkiusamise kohta. Kuid Perren jt (2012) leiavad, et tõendid selliste lähenemisviiside toetuseks on ebaselged. Näiteks võivad sellised lähenemisviisid tuua kiusamise tagasi kooliõuele. Samuti võib kannatanule soovitus andmine mitte kustutada solvavaid sõnumeid, et säilitada "tõend", olla emotsionaalsest seisukohast kahjulik, kuna sõnum on endiselt kättesaadav ja seda ei saa kergesti unustada (Cassidy jt., 2013).

EU KIDS ONLINE 2020 uuringu kohaselt soovitatakse kiusamise ohvril arutada oma probleeme kellegagi, keda ta usaldab, näiteks vanemate, õe või venna, sõbra või klassijuhatajaga. On oluline, et ohver ei jääks oma muredega üksi, sest tema ümber on palju inimesi, kes hoolivad ja soovivad tõesti aidata. Lisaks on soovitatav salvestada võimalikult palju tõendeid kommentaaridest ja postitustest. Isegi kui kiusaja need kustutab, jäävad tõendid alles (Smahel jt., 2020). Kui see on võimalik, peaksid teismelised ignoreerima väikseid nöökimisi või kiusamist ja mitte reageerima kiusajale, sest see võib probleemi lihtsalt süvendada. Samuti peavad noored kasutama konto ja privaatsuse sätteid igas seadmes, rakenduses või võrgus, et kontrollida, kes saab nendega ühendust võtta ja suhelda ning kes saab nende veebisisu lugeda. See võib oluliselt vähendada nende tagakiusamise riski. Noored peavad enne postitamist võtma aega järele mõtlemiseks ja tegema targa otsuse selle kohta, mida nad jagavad, saadavad või avaldavad internetis, arvestades võimalust, et kõik saavad seda näha (sealhulgas nende vanemad ja teised isikud, kes võivad neile seda võimalust anda) (Hinduja jt., 2022).

Tõhusate kiusamisvastaste programmide põhjal on äärmiselt oluline, et õpetajad reageeriks kiiresti, pakuksid hoolivaid vastuseid ja näitaksid välja järjekindlat toetust. Lisaks sellele, et õpetajad peaksid kiiresti reageerima kiusamise juhtumitele, on oluline, et nad toetaksid ka õpilasi, kes annavad teada kiusamiskäitumisest (Epstein jt., 2006). Kõige olulisem ennetav samm, mida koolid saavad teha, on teavitada oma kogukonda oma nutiseadmete

vastutustundlikust kasutamisest igal ajal. Õpilased peavad teadma, et kõik kiusamise vormid on valed ja et neid, kes kasutavad ahistamist või ähvardamist, karistatakse. Vaja on võtta aega regulaarseks aruteluks, mis on seotud adekvaatse veebipõhise kommunikatsiooniga üldharidusprogrammi erinevates valdkondades. Neid teateid tuleb toetada klassides, mis kasutavad regulaarselt tehnoloogiat. Märgid peavad olema paigutatud ka kooliehitiste ümber, et tuletada õpilastele meelde nutiseadmete kasutamise reegleid (Hinduja jt., 2022). Nikolaou toob välja, et põhjuslik seos küberkiusamise ja suitsidaalse käitumise vahel on endiselt ebaselge, osaliselt seetõttu, et puuduvad individuaalseid andmeid, mis sisaldaksid teavet küberkiusamise kohta. Märkimisväärne on ka sooline erinevus: naised sooritavad küberkiusamise tõttu rohkem enesetapukatseid, samas kui mehed sooritavad rohkem surmaga lõppevaid enesetappe (Nikolaou, 2017).

1.4. Ülevaade küberkiusamise teemalistest uuringutest

Uuringu "*High School Students' Perceptions of Motivations for Cyberbullying: An Exploratory Study*", mis oli läbi viidud USA Atlantas aastal 2010 tulemuste põhjal selgus, et kiusamismotiive võib liigitada sisemisteks, nagu kättemaks, igavus, armukadedus, uue inimese järele proovimine või tunnete suunamine; või välisteks, näiteks. Kiusamisel on alati tagajärjed, kuigi need ei pruugi olla alati ilmsed. Erinevad kiusamise vormid, sealhulgas välimusele keskenduv kiusamine, avaldavad negatiivset mõju nii ohvritele kui ka kõigile, kes on selle olukorraga seotud. Negatiivse mõjuga võivad eriti kaasa aidata mõned tegurid, nagu publiku kaasaelamine või anonüümsus. Mõnikord võivad erinevused traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise vahel mõjutada nii ohvri kogemusi kui ka kiusaja käitumist. See tähendab, et kuidas ohver kiusamist tajub ja kuidas kiusaja oma tegusid põhjendab, võib oluliselt erineda sõltuvalt sellest, kas tegemist on otsese, näost-näkku toimuva kiusamisega või internetipõhise kiusamisega. Näiteks potentsiaalselt suur publiku hulk, kelle tähelepanu küberkiusamine võib tõmmata, võib tähendada, et ohver tunneb end halvemini suurema piinlikkuse ja häbitunde tõttu (Slonje jt., 2012).

Ortega jt. viisid 2009. aastal läbi uuringu "*The Emotional Impact on Victims of Traditional Bullying and Cyberbullying A Study of Spanish Adolescent*", mille peamine eesmärk oli kiusamise emotsionaalse mõju analüüs ja emotsionaalsete profiilide otsimine, mis võivad viidata konkreetsetele kannatustele, mida iga selline kiusamine ohvrile põhjustab. Tulemused näitasid, et kõige levinum emotsionaalne reaktsioon on vihastamine, eriti otsese kiusamise puhul, koos mitmete teiste negatiivsete emotsioonidega, kuid ka see, et oluline hulk ohvreid

tunneb end emotsionaalselt piisavalt tugevana, et väita, et need kiusamisrännakud ei ole neid häirinud, eriti seoses küberkiusamisega. Samast uuringust selgus ka, et tänapäeval näib tutvus ja suhtlemine hõlmavat laialdast IKT vahendite kasutamist, eriti mobiiltelefone, samuti internetti. Seda argumenti toetab tõsiasi, et naised on need, kes leiavad, et kogevad ohvritena rohkem küberkiusamist. Soolised erinevused on oluline tegur ka traditsioonilises otseses hirmutamises, kui enamik ohvreid on mehed. Sooline võrdsus võib olla psühholoogilise ja suhtelise hirmutamise korral ilmsem kui füüsilise ja verbaalse agressiooni korral (mis tõenäoliselt mõjutab mehi) (Ortega jt., 2009).

Patchin jt võrdlesid oma uuringus kiusajaid ja neid, kes ei olnud seotud ahistamisega internetis, ning selgus, et kiusajad olid märksa sagedamini *offline*-kiusamise sihtmärgid, olid probleemse käitumisega, puudusid tihti koolist ning tarbisid alkoholi ja sigarette (Patchin jt., 2006).

Kuigi küberkiusamise levimus on võrreldes teiste koolivägivalla ja -kiusamise vormidega suhteliselt väike, on see probleem üha tõsisem. *UNESCO* statistika andmetel on seitsmes Euroopa riigis 11-16-aastaste laste osakaal, kes kasutavad internetti ja ütlevad, et neid on küberkiusatud, kasvanud 7%-lt 2010. aastal 12%-le 2014. aastal (UNESCO 2019). 2021. aasta uuringus “2021 *Cyberbullying Data. Cyberbullying Victimization*”, kus osales umbes 2500 USA kesk- ja keskkooliõpilast, selgus, et 45,5% osalejatest on elu jooksul küberkiusatud, samal ajal kui 23,2% ütlesid, et neid on viimase 30 päeva jooksul küberkiusatud. Mis puutub õigusrikkumistesse, siis 14,4% teatas, et on oma elu jooksul teisi küberkiusanud, ning 4,9% tunnistas, et on seda teinud viimase 30 päeva jooksul (Patchin jt., 2022).

Küberkiusamise uurimiskeskuse 2016. aasta aruandes on välja toodud, et 33,8% 13-17-aastastest keskkooli- ja vanemaealistest õpilastest langevad mingil hetkel küberkiusamise ohvriks. Enamiku viimase kümnendi selle valdkonna uuringute kohaselt jäävad küberkiusamise levimuse näitajad vahemikku 10% kuni 40% (Abaido, 2020).

Sezer jt (2015) uuring „Cyber bullying and teachers’ awareness.“ näitas, et soopõhise hindamise käigus osutusid meesõpetajad küberkiusamisest teadlikumaks kui naisõpetajad. Seoses küberkiusamisega tuleks korraldada üritusi nii ülekoolliselt kui ka klassiruumis, et rõhutada küberkiusamise probleemi tähtsust. Kuna küberkiusamine toimub tehniliste vahenditega, on oluline korraldada kursuseid õpetajate digipädevuste, sealhulgas ohutuse parandamiseks, tagamaks nende täielik valdamine (Sezer jt 2015).

Kaspersky Lab küsitlus „Cyberbullying Causes Depression, Nightmares and Anorexia“, et 8–16-aastased lapsed suhtuvad küberkiusamise ohtu tõsisemalt kui nende vanemad. 13% lastest ja 21% vanematest peab küberkiusamist süütuks nähtuseks. Samal ajal kardavad 16% vastanud lastest võrguohute rohkem kui reaalses elus, ja pooled lapsed kardavad võrdselt ohte nii võrgus kui ka reaalses elus. Küberkiusamine avaldas tõsist mõju laste emotsionaalsele seisundile: 37% ohvrite vanematest teatas oma laste madalast enesehinnangust; 30% märkas probleeme laste käitumisega koolis; 28% lastest põdes oma vanemate sõnul depressiooni; veerand vanematest tunnistas, et küberkiusamine mõjutab nende lapse und ja põhjustab öiseid luupainajaid. Lisaks märkis 26% vanematest, et laps on hakanud vältima kontakte teiste eakaaslastega, ning 20% sai teada, et lapsel on anoreksia. Uuringust ilmses ka, et 20% lastest on olnud tunnistajaks, kuidas nende kaaslased on küberkiusamisega tegelenud, mõnel juhul on nad ka ise selles osalenud. Lapsed varjavad vanemate eest küberkiusamise juhtumeid, mis raskendab, kuid ei muuda nende laste kaitset võimatuks (Kaspersky Lab, 2016).

1.5. Ülevaade noorte olukorrast seoses küberkiusamisega Eestis

Järgnevalt analüüsib autor kolme aastatel 2018–2019 läbiviidud uuringut, et hinnata küberkiusamise ulatust ja probleemi tõsidust Eestis.

1. *EU Kids Online uuringu* (2018) järgi on kiusamiskäitumisega kõige rohkem kokku puutunud 11–12-aastased noored. Küberkiusamisega puutub iga päev kokku 10% lastest, samas kui 32% lastest ei ole sellega mitte kunagi kokku puutunud. 58% lastest on saanud vastiku või solvava sisuga sõnumeid, nagu tekstid, pildid või videod. Suur osa lastest (36%) ei ole küberkiusamisest kellelegi rääkinud. 33% lastest rääkisid küberkiusamisest oma vanematele ja 32% oma sõpradele. 16% vene lastest on kiusamist kogunud, mis on palju rohkem kui eesti lapsed, kellest 12% oli sellega kokku puutunud. Suur osa vanematest (74%) ei tea, et nende lapsed on kokku puutunud küberkiusamisega, ja 76% ei tea, et nende lapsed on ise kedagi internetis kiusanud. Väga suur osa lastest (40%) on viimase 12 kuu jooksul küberkiusamist pealt näinud. Vanemate laste hulgas on küberkiusamise pealtnägijaid rohkem, kus 11–12-aastastest väitis 31%, et on küberkiusamist pealt näinud, ja 15–17-aastaste laste seas oli see arv 46%. Vene lapsed aitavad kannatanuid rohkem (63%) kui eesti lapsed (40%) (Sukk ja Soo, 2018). Sukk ja Soo uuringu põhjal võib järeldada, et poisid on vanuses 11-12 kiusamist kogunud natuke rohkem kui tüdrukud. Küberkiusamise liigid on väga erinevad, nt võib küberkiusamiseks pidada vastiku või solvava sisuga sõnumite saatmist (sh tekstid, pildid või videod). Suur osa lastest ei ole küberkiusamisest kellelegi rääkinud, aga kõige rohkem

räägitakse sellest oma vanematele ja oma sõpradele. Suur osa vanematest ei tea, et nende lapsed on kokku puutunud küberkiusamisega või ise kedagi internetis kiusanud. Vene lapsed aitavad kannatanuid palju rohkem kui eesti lapsed (Sukk jt., 2018).

2. Lastekaitse Liidu poolt läbi viidud Targalt internetis (2019) uuringus osales enamik vastajatest, kes õppisid 4.-6. klassis. Uuringu kohaselt oli 14,9% vastanutest kogenud küberkiusamist, samal ajal kui 5,8% oli ise kedagi internetis kiusanud. Enamus vastajatest (44,6%) väitsid, et ei tea, kas koolis on korraldatud üritusi, mis on seotud interneti ohutusega. Teisalt oli 72,2% vastajatest teadlikud veebikonstaablite olemasolust, kuid vaid 3% oli nendega ühendust võtnud. Lisaks oli 40,2% vastajatest teadlikud Targalt internetis veebilehest ja 32,7% olid seda külastanud (Valner, 2019).

3. Tervise Arengu Instituudi uuringu "Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta." (2019) järgi on küberkiusamist vähemalt korra kogenud 16% vastajatest, kusjuures 5% vastajatest on kogenud küberkiusamist korduvalt, st kaks korda kuus või sagedamini. Tuleb märkida, et internetis kogevad tüdrukud kiusamist sagedamini võrreldes poistega. Internetis kiusamist esineb peaaegu sama sagedusega kõigis kolmes vanuserühmas (11 a, 13 a ja 15 a). Tüdrukutest kogeb internetis kiusamist 18%, samas kui poistest 14%. Oluline on märkida, et internetis kiusamine ei vähene vanusega, vaid esineb peaaegu sama sagedusega kõigis kolmes vanuserühmas. Uuring näitas ka, et 11% vastajatest on teisi küberkiusanud ja 16% on ise sattunud küberkiusamise ohvriks. Sama uuringust selgub, et harvemini satuvad küberkiusamise ohvriks noored, kes on pärit mõlema bioloogilise vanemaga ja eesti kodukeelega perest ning kellel on vanematega kergem oma muredest rääkida. Üldiselt on küberkiusamise ohvrid vähem rahul oma eluga ja neil on kehvem enesehinnanguline tervis. Neil on suurem tõenäosus kogeda depressiivseid episoodide ja sagedamini esineda ülekaalulisust, samuti on neil kõrgem riskikäitumine, näiteks suitsetamine ja sagedam alkoholi ja kanepi tarbimine. Lisaks näitas uuring, et internetis kiusamist kogenud noored on kogenud ka koolikeskkonnas kiusamist ja puuduvad koolist rohkem. Üldiselt on nii kiusajad kui ka kiusatavad vähem rahul oma eluga, tervisega, koolikeskkonnaga ja peresuhetega. Mõlemad grupid kogevad rohkem depressiooni ning kiusajatel on kõrgem riskikäitumine, sealhulgas suitsetamine ning sagedam alkoholi ja kanepi tarbimine (Oja jt., 2019).

Uuringust "Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta." selgub, et 5% vastajatest on küberkiusamist korduvalt (st kaks korda kuus või sagedamini) kogenud. Internetis kiusamist tuleb peaaegu sama sagedusega ette kõigis kolmes vanuserühmas (11 a, 13

a ja 15 a). Enamus noortest on ise sattunud küberkiusamise ohvriks ning on ka teisi küberkiusanud. Tulemused näitavad, et Eesti noored on küberkiusamisega vähem kokku puutunud kui vene noored (Oja jt. 2019).

“Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta.” läbiviidud uuringu kohaselt on küberkiusamine Eesti noorte seas proportsionaalselt kasvanud, mis tõstatab olulise ühiskondliku probleemi. See tulemus rõhutab käesoleva bakalaureusetöö teema aktuaalsust ja selle tähtsust. Tervisekäitumise uuringust võib järeldada, et 11-15-aastased noored puutuvad küberkiusamisega kokku ja küberkiusamise ilmingud on äärmiselt mitmekesised ning suur hulk lastest ei ole kellegagi küberkiusamisest rääkinud. Siiski on kõige tavalisem, et nad jagavad oma kogemusi oma vanemate ja sõpradega. On oluline märkida, et paljud vanemad ei pruugi olla teadlikud, et nende lapsed on küberkiusamisega kokku puutunud või ise internetis kiusanud, samas kui suur osa noortest on kogenud nii kiusamise ohvriks langemist kui ka ise teiste küberkiusamist (Oja jt. 2019).

Naruskovi ja Luige uurimistöö “Küberkiusamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel” eesmärk oli võrrelda poiste ja tüdrukute vahelisi erinevusi küberkiusamise fenomeni tajumisel kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel. Uuringus osales 336 Eesti õpilast vanuses 11–17 eluaastat: 163 tüdrukut ja 173 poissi. Andmeid koguti ajavahemikul veebruar–mai 2011–12 Eesti põhi- ja keskkoolis. Küberkiusamis käitumist defineerivate kriteeriumite ja liikide osas ei tuvastatud poiste ja tüdrukute hinnangute vahel ühtegi statistiliselt olulist erinevust. Küll aga tajusid poisid ja tüdrukud erinevalt küberkiusamise kriteeriumite ja liikide tõsidust (Naruskov ja Luik, 2015).

2. EMPIIRILINE OSA

2.1. Uuringu meetodika

Töö empiirilises osas annab autor ülevaate uurimistöö eesmärgist, uurimismeetodist, valimist, uurimisprotseduurist, esitab uurimistulemuste analüüsi, tulemused ja järeldused. Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada Narva linna erinevate valdkondade spetsialistide arvamuse noorte küberkiusamise kui sotsiaalse probleemi ja selle ennetusmeetmete kohta.

Uurimistöö eesmärgi saavutamiseks valis autor kvalitatiivse uurimismeetodi, mis võimaldab pöörata tähelepanu vestluses sisalduvatele erinevatele tõlgendustele (Kalmus jt 2015). Andmete kogumiseks valis autor poolstruktureeritud individuaalintervjuud, mis võimaldas saada rohkem teavet ja esitada intervjuueeritavatele täpsustavaid küsimusi. Intervjuus kasutati avatud küsimusi, et intervjuueeritavad saaksid põhjalikumalt ja oma sõnadega küsimustele vastata (Lepik jt 2014).

2.2. Üldkogum ja valim

Tulenevalt uurimistöö eesmärgist ja uurimisküsimustest valis autor intervjuueeritavateks Narva linna noortega töötavad spetsialistid. Kõigepealt kaardistas autor, kasutades kättesaadavaid veebilehti, spetsialistide arvu, kes töötavad Narvas noortega, jättes arvestusest välja mittetulundusühingud ja huvihariduse/huvitegevuse. Kaardistamise tulemusena selgus, et 2023. aasta novembri seisuga töötab Narvas 11 politseiametnikku, 10 noorsootöötajat, 295 õpetajat, 9 psühholoogi ja Narva koolides on ametis 9 sotsiaaltöötajat. Autor valis uuringus osalema kolm noorsootöötajat, sotsiaaltöötaja, 2 politseiametnikku, kolm õpetajat, psühholoogi, kes puutuvad oma igapäevatoos kokku noorte küberkiusamisega. Autor valis sellised valdkonnad, sest need spetsialistid töötavad igapäevaselt noortega ja puutuvad kokku küberkiusamisega. Seega on tegemist sihipärase valimiga, kus lähtudes uurimistöö eesmärgist valib autor ise uuringus osalejad (Rämmer 2014).

2.3. Uuringu läbiviimise protseduur

Vastavalt uurimistöö eesmärkile koostas autor individuaalintervjuu küsimused, tuginedes teoreetilisele osale ja varasematele uuringutele. Individuaalsed intervjuud toimusid ajavahemikul 8. mai kuni 23. november 2023. Intervjuudes osales 10 spetsialisti. Kõik intervjuud viis läbi lõputöö autor telefonivestluse teel ning iga vestlus kestis ligikaudu 15 minutit. Enne intervjuude läbiviimist leppis autor kokku kuupäeva ja aja, esitas küsimused

elektrooniliselt, arutles läbi eetilised küsimused, samuti kinnitas enne intervjuu algust osalejatele, et tagab nende konfidentsiaalsuse. Intervjuud salvestati telefoni abil, millest autor samuti osalejaid eelnevalt informeeris ja kinnitas, et salvestisi kasutatakse ainult bakalaureusetöö koostamiseks ning salvestised hävitatakse pärast lõputöö kaitsmist. Salvestamine toimus osalejate nõusolekul. Andmed kogus ja töötles lõputöö autor.

Küsimused

Lõputöö eesmärgist lähtuvalt olid püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Mida arvavad Narva linna noortega tegelevad spetsialistid noorte küberkiusamisest?
2. Kui aktuaalne on noorte küberkiusamine Narva linnas?
3. Milliseid ennetusmeetmeid on vaja Narva linna spetsialistide arvamusel rakendada, et ennetada küberkiusamist?

Intervjuudega andmete kogumiseks koostas autor järgmised individuaal intervjuuküsimused:

1. Kas ja kuidas olete tööalaselt kokku puutunud noorte küberkiusamisega?
2. Kui suur probleem on Teie hinnangul Narvas noorte küberkiusamine?
3. Kas Teie hinnangul on küberkiusamine Narvas noorte seas viimasel ajal suurenenud?
4. Milline on Teie hinnangul selle mõju ja tagajärjed Narva noortele?
5. Milliseid meetmeid Teie oma töös rakendate, et ennetada küberkiusamist?
6. Milliseid soovitusi annate, kuidas küberkiusamist on võimalik vähendada Narva noorte hulgas?

2.4. Andmete analüüs

Andmete analüüsi käigus rakendas autor kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit, mis võimaldab süvitsi uurida tekstide sisu ja tähendusi. See meetod on eriti sobiv intervjuudest pärinevate andmete analüüsimiseks, kuna see võimaldab tuvastada olulisi muustrite, teemade ja seoste esinemist (Kalmus jt., 2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab uurijal mõista osalejate kogemusi, tõlgendusi ja perspektiive, andes sügavama arusaama uuritavast nähtusest.

Andmeanalüüsi protsess hõlmas kogutud intervjuude põhjalikku läbitöötamist. Seejärel autor kategoriseeris temaatiliselt ja organiseeris need teemad, võimaldades tuvastada ühiseid jooni vastustes ning välja tuua olulisi järeldusi. See protsess hõlmas andmete põhjalikku lugemist ning seejärel nende kategooriate ja teemade analüüsimist, et jõuda sügavamatele järeldustele.

Analüüsi protsessi eesmärk oli süvendada arusaamist uurimisküsimustest ning anda põhjalikud ja usaldusväärsed tulemused, mis toetavad lõputöö eesmärki ja järeldusi.

2.5. Uuringutulemuste analüüs

Autor püüdis aru saada spetsialistide kogemuste ja vaatenurkade tähtsusest ning selle mõjust uurimisküsimuste mõistmisele. Lisaks uuris autor, kuidas spetsialistide hinnangud aitavad kaasa võimalikele strateegiatele ja meetmetele küberkiusamise ennetamiseks ja ohvrite toetamiseks. Spetsialistid võivad pakkuda tehnilisi uuendusi ja meetmeid, mille eesmärk on vältida küberkiusamine ja kaitsta võimalikke ohvreid. Samuti saavad hinnata küberkiusamise mõju ohvritele ja pakkuda psühholoogilise toe strateegiaid, võttes arvesse ohvrite eripära ja vajadusi. Spetsialistide arvamus saab kasutada haridusprogrammide ja koolituste loomiseks, mille eesmärk on suurendada teadlikkust kiusamisest ja vältida küberkiusamist. Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et spetsialistide hinnangutel on võtmeroll küberkiusamise ennetamise ja ohvrite toetamise strateegiate väljatöötamisel. Küberturvalisuse, psühholoogia, õiguse ja teiste seotud valdkondade ekspertteadmised aitavad kaasa komplekssete ja tõhusate lähenemisviiside loomisele küberkiusamise probleemi lahendamiseks.

1. Kas ja kuidas intervjuus osalenud spetsialistid tööalaselt kokku puutunud küberkiusamisega Narva noorte seas?

Esimene uurimisküsimus keskendus sellele kui aktuaalne on noorte küberkiusamine Narva linnas. Intervjuudest selgus, et küberkiusamist esineb Narva koolides ja ka ühes noortekeskuses. Vastavalt teoreetilises osas viidatud varasemate uuringu tulemustele on noorte keskmine vanus 11-16 aastat, millal nad kõige rohkem kokku puutuvad küberkiusamisega nii algklassides kui ka põhikoolis.

Politseiametnik, sotsiaaltöötaja ja psühholoog puutuvad oma töös küberkiusamisega kokku rohkem, õpetajad, politseiametnikud ja noorsootöötaja vähem, aga see probleem on kogu aeg olemas ja tavaliselt esitavad noored mured vestluse ajal. Nende hinnangul on noortel erinevad põhjused, mille tõttu teised noored hakkavad neid kiusama. Tavaliselt pöörduvad noored spetsialistide poole, kui tahavad küsida nõu ja saada vastuseid küsimustele. Teoreetilisest osast selgus, et küberkiusamine mõjutab noori tõsiselt; peaaegu kolmandik ohvritest (Kaspersky Lab, 2016) märkas, et nende uni on muutunud halvemaks ja lisaks on täheldatud öiseid luupainajaid. Intervjuus osalenud spetsialistide hinnangud:

“Minu poole pöörduvad lapsed, vanemad ja õpetajad. Küberkiusamise kohta viin läbi loenguid ja vastan tööalaselt erinevatele küsimustele, mis on seotud selle teemaga.” (Politseiametnik)

“Noored kahetsevad kaebavad sageli koolitöötajatele, et nende klassikaaslased neid kiusavad ja internetis gruppe loovad. Noored valivad sageli neid, kes neist erinevad ja kirjutavad perekonnast või surma soovidest. Sageli ei taha lapsed koolis käia.” (Sotsiaaltöötaja)

“Oma töös puutun kokku tihti küberkiusamisega noorte seas, mis väljenduvad digitaalse ahistamise, sh agressiivsete ilmingutena, kui hälbiva veebikäitumise vormina. See tähendab digitaalsete mõjude olemasolu, mille eesmärk on süstemaatiliselt kahjustada sihtmärgi psühholoogilist heaolu, mis võib väljenduda solvangute, ähvarduste ja sotsiaalse tõrjutusena.” (Psühholoog)

“Oma töös õpetajana ole pidanud tegelema õpilaste küberkiusamisega. Seda esineb mitmel erineval kujul, sealhulgas soovimatute ja halvustavate sõnumite saatmine sotsiaalmeedias, ähvardamine, teiste õpilaste kohta valeteabe levitamine ja isegi sihipärane katse teisi veebikeskkondades halvustada. Kahjuks mõjutavad sellised juhtumid õpilaste õppimist ja psühholoogilist seisundit negatiivselt.” (Õpetaja)

“Oma töös eenistuses kohtame vahel noorte seas küberkiusamise juhtumeid. Näiteks saime hiljuti vanematelt teate, et nende tütar sai sotsiaalmeedia kaudu ähvardusi, kus keegi ähvardas levitada tema isiklikke fotosid, mille käigus tekkisid tagajärjed, millega seoses tuli patrullteenistus sekkuda.” (Politseiametnik)

2. Kui suur probleem on spetsialistide hinnangul küberkiusamine Narva noorte jaoks?

Intervjuus osalenud spetsialistide arvamuste põhjal võib järeldada selle probleemi tõsidust Narvas. Spetsialistid toovad välja mitmeid võtmeaspekte, rõhutades, et küberkiusamine avaldab olulist mõju noorte psühholoogilisele seisundile ja sotsiaalsele kohanemisele. Nagu teoreetilisest osast selgus, on küberkiusamine levinud probleem ja see mõjutab rohkem selliseid ohvreid, kes on vähem rahul oma eluga ja on kehvema enesehinnangulise tervisega.

Need lapsed on kogenud erinevaid depressiivseid episoodide elus, nendel on liigne kehakaal, käitumisprobleemid, mis puudutavad suitsetamist, alkoholi ja/või uimastite tarvitamist.

Intervjuus osalenud spetsialistide vahel olid erialast erinevusi, aga kõik juhtisid tähelepanu sellele, et küberkiusamine mõjutab mitte ainult individuaalseid psühholoogilisi aspekte, vaid

võib tekitada probleeme ka hariduskeskkonnas ja noorte suhetes. Sellised ilmingud hõlmavad õppeedukuse langust, sotsiaalset isolatsiooni ja isegi võimalikke tagajärgi füüsilisele ja emotsionaalsele heaolule. Teoreetilisest osast selgus (Kaspersky Lab, 2016), et osa lastest kardavad ohte, mis asuvad sotsiaalvõrgus rohkem kui realses elus. Lisaks on mainitud, et laste käitumine on tekitanud rohkem probleeme koolis. Osa vanematest on märganud, et lapsel on madal enesehinnang, ning nende arvamusel lapsed on hakanud vältima kontakte oma eakaaslastega. Ühest uuringust (Sukk jt., 2018) tuli välja, et vene lapsed aitavad kannatanuid rohkem kui eesti lapsed, mis mõjutab positiivselt.

Lisaks tõid spetsialistid välja, et küberkiusamine võib jääda märkamatuks või alahinnatuks, mis suurendab selle negatiivseid tagajärgi. Spetsialistid soovivad hoolikat ennetusprogrammide ja haridusalaste meetmete rakendamist, samuti kogukonna aktiivset kaasamist turvalise digitaalse ruumi loomiseks noortele Narvas.

Seega, spetsialistide arvamusi kokku võttes võib järeldada, et küberkiusamine on tõsine probleem noorte hulgas Narvas, nõudes süsteemset ja terviklikku lähenemist selle ennetamiseks ja tõhusaks võitlemiseks. Intervjuus osalenud spetsialistide hinnangud:

“Probleem on suur, sest paljud lapsed ei tea ega oska internetis korrektselt suhelda.”(Sotsiaaltöötaja)

“Küberkiusamine võib olla oluline probleem, eriti noorte jaoks. See võib mõjutada noorte vaimset tervist ja enesehinnangut ning tekitada pikaajalisi tagajärgi. Kuid täpset ulatust ja probleemi raskust saab paremini hinnata spetsialistide ja uuringutega, kes tegelevad küberkiusamise uurimisega.” (Politseiametnik)

“Tegemist on küllaltki suure probleemiga, mis on nüüdseks üha laiemalt levimas, kuna lapsed veedavad palju aega internetis, areneb ka internet, tekib rohkem suhtlusvõrgustikke ja seetõttu on rohkem võimalusi kuritarvitajatele. Seda probleemi juurt on raske leida, kuna kõik toimub Internetis ja me peame leidma uusi meetodeid küberkiusamise vastu võitlemiseks.” (Noorsootöötaja)

“Küberkiusamine on tänapäeva hariduses tõsine ja oluline probleem. Küberkiusamine võib oluliselt mõjutada õpilaste vaimset ja emotsionaalset heaolu, põhjustades stressi, ärevust ja isegi depressiooni. See võib mõjutada ka nende õppeedukust ja sotsiaalset kohanemist koolis.

Lisaks lapsed ei pruugi alati informeerida vanemaid või teisi sellest, et nad on kokku puutunud küberkiusamisega.” (Õpetaja)

“Küberkiusamine on tõsine probleem. Konfliktid Internetis võivad päriselus viia füüsilise vägivallani.” (Politseiametnik)

3. Kas spetsialistide hinnangul on küberkiusamine Narvas noorte seas viimasel ajal suurenenud?

Intervjuus osalenud spetsialistide arvamuste põhjal võib autor teha järelduse, et arvamused kajastavad üldist muret küberkiusamise suurenemise üle Narva noorte seas. Politseiametnik väitis, et küberkiusamise sagenemist võib seostada laste varase kokkupuutega digiseadmetega ja aktiivse osalemisega sotsiaalvõrgustikes, kus mõned noored kasutavad mitut kontot, sealhulgas üht küberkiusamiseks. Kokkuvõttes võib öelda, et spetsialistide üksmeelne seisukoht on, et küberkiusamine on Narva noorte seas viimase paari aasta jooksul suurenenud. See muret tekitav trend nõuab tõhusaid meetmeid, et kaitsta noori küberkiusamise eest ja tagada nende ohutu digitaalne keskkond. Intervjuus osalenud spetsialistide hinnangud:

„Küberkiusamine suureneb noorte seas proportsionaalselt. See tähendab, et vanusega noored surfivad veebis rohkem kui väikesed lapsed. Noorte jaoks suhtlemine veebis muutub loomulikuks. Küberkiusamine suurenes noorte seas. Samuti seda võib seletada sellega, et igal noorukil on olemas enam vähem kaasaegne telefon ja internet.“ (Politseiametnik)

“Minu arvates, küberkiusamine on suurenenud noorte seas viimasel ajal, kuna juba lapsepõlvest igal lapsel on olemas seade (nt nutitelefon), mille kaudu ta võib suhelda teistega, surfida internetis ja tegeleda erinevate asjadega. Samuti tuleb mainida, et on olemas sotsiaalvõrgustikud, kus on noored üsna aktiivsed. Mõned kasutavad rohkem kui 2 sotsiaalvõrgustikku kontot, esimene on ametlik konto, teine aga erinevate “jäleduste” (sh küberkiusamine) tegemiseks. Arvan, et isegi igaiüks saaks olla ohvri roolis, kuna keegi ei reguleeri ega vaata, millega sa tegeled internetis.” (Õpetaja)

“Täheldatud küberkiusamise suurenemist noorte seas võib seletada digitaalse kokkupuute suurenemisega ja anonüümsuse kasutamisega virtuaalruumis agressiivsete psühhosotsiaalsete mistrite väljendamiseks. Digitaalne kokkupuute viitab võrgusuhtluse intensiivsusele, mis võib suurendada noorte haavatust negatiivsete mõjude suhtes.” (Psühholoog)

“Küberkiusamine suureneb väga kiiresti ja seda on märgata isegi töölaagrites töötajatel, kus lapsed palju istuda telefoni ei saa, kuid on olnud juhtumeid, kus erinevatest gruppidest lapse vahel tekkisid konflikte tööl või võistlustel läbi ja tekkis küberkiusamine.” (Noorsootöötaja)

4. Milline on spetsialistide hinnangul küberkiusamise mõju ja tagajärjed noortele?

Spetsialistide antud vastustest ilmneb, et noortele mõjub küberkiusamine samamoodi nagu tavaline kiusamine. Küberkiusamine kahjustab noorte vaimset tervist. Teoreetilises osas selgus (Lopez-Vizcaino jt., 2021), et küberkiusamise negatiivsed tagajärjed sarnanevad suuresti traditsioonilise kiusamisega, kuid samas võivad need olla kahjulikumad tehnoloogia lubatud sageduse ja laialdase leviku tõttu. Küberkiusamine võib mõjutada nooruki vaimset tervist ja selle tagajärjed on depressioon, usaldamatus, ärevus, madal enesehinnang, impulsiivsus, eneseusu kaotus ja jõuetuse tunne. Lisaks suureneb risk, et noored hakkavad suitsetama, tarvitama kanepit või alkoholi. Intervjuus osalenud spetsialistide hinnangud:

“Küberkiusamine võib mõjutada nooruki vaimset tervist. Küberkiusamise tagajärjed: depressioon, usaldamatus, ärevus, madal enesehinnang, impulsiivsus, eneseusu kaotus ja jõuetuse tunne.” (Politseiametnik)

“Küberkiusamine võib mõjutada noori mitmel viisil, sealhulgas stressi, ärevust, depressiooni ja isegi enesevigastamist või enesetappu. Seetõttu on väga oluline võtta küberkiusamine tõsiselt ja pakkuda noortele vajalikku tuge ning nõustamist.” (Politseiametnik)

“Küberkiusamist kogunud õpilased kogevad sageli stressi, ärevust ja depressiooni. Mõnel juhul võib see kaasa tuua enesetapukalduvuse. Lisaks võib küberkiusamine mõjutada akadeemilisi saavutusi, kahjustades õppeedukust ja akadeemilist motivatsiooni. Sotsiaalselt võib see põhjustada isolatsiooni ja sõbrussuhete katkemist.” (Psühholoog)

“Küberkiusamise tagajärjed võivad olla tõsised. Tekitada depressiooni ja ärevust, mis mõjutavad tema koolitulemusi. Lisaks võib küberkiusamine viia füüsilise vägivalla või enesetapuni.” (Õpetaja)

5. Intervjuus osalenud spetsialistide arvamus, kuidas küberkiusamist Narva noorte seas vähendada ja kuidas toetada noori, kes on sattunud küberkiusamise ohvriks?

Bakalaureusetöö kolmas uurimisküsimus keskendus sellele, milliseid ennetusmeetmeid on Narva linna spetsialistide arvates vaja rakendada, et ennetada küberkiusamist. Spetsialistide

antud vastustest selgus, et laste ja noorte teadlikkus internetis käitumise normidest on puudulik. Nad rõhutasid vajadust harida noori küberkiusamise olemusest, selgitades, milline käitumine internetis on vastuvõetav ja milline mitte. Spetsialistid tõid välja, et küberkiusamise probleemide lahendamiseks on vajalik kõigi osapoolte – laste, vanemate, õpetajate ja teiste haridusasutuste töötajate – ühine panus ja koostöö. Lisaks leidsid spetsialistid, et on oluline õpetada noortele, kuidas end kaitsta, sealhulgas kuidas blokeerida inimesi internetis, kes neid kiusavad või häirivad. Nad rõhutasid, et küberkiusamise vastu võitlemine peab olema kollektiivne jõupingutus, kus olulist rolli mängivad arutelud ja teemakäsitlused koolides. Spetsialistid tõid esile ka kooli ja vanemate vahelise koostöö tähtsust, märkides, et ühised jõupingutused ja avatud suhtlus võivad anda parimaid tulemusi küberkiusamise ennetamisel ja ohjeldamisel. Intervjuus osalenud spetsialistide hinnangud:

“Koostöö kooli ja vanemate vahel võib anda tulemusi. Küberkiusamise ohvrile peab seletama nt kooli sotsiaaltöötaja, et antud inimesed on sinu telefonis ja neid saab blokeerida.”
(Politseiametnik)

“On vaja anda rohkem informatsiooni, rääkida lastele, et kõik, mis toimub internetis on tagajärjed ja vastutab, nagu oleks reaalis kedagi solvatud ja pekstud.” (Politseiametnik)

“Oma psühholoogilise praktika osana integreerin küberpsühholoogilisi lähenemisi, viies läbi kognitiiv käitumisteraapia seansse rõhuasetusega emotsioonide teadvustamisel ja reguleerimisel veebikeskkonnas. Küberpsühholoogia keskendub digitehnoloogia mõjude uurimisele inimese vaimsele tervisele ja käitumisele.” (Psühholoog)

“Minu töös aitab tavaliselt lihtne vestlus, kus me selle probleemi lahendame.”
(Noorsootöötaja)

“Oma töös küberkiusamise ennetamiseks juhendan aktiivselt digitaalse kirjaoskuse tunde, kus õpetan õpilastele internetieetikat, ohutut suhtlemist ja konfliktide lahendamist veebikeskkondades. Samuti hoiame õpilastega avatud dialoogi ja usaldusliku õhkkonna”
(Õpetaja)

6. Intervjuus osalenud spetsialistide soovitusel, kuidas küberkiusamist on võimalik Narva noorte hulgas vähendada?

Spetsialistide vastustest selgus, et on vaja rohkem suhelda nii noorte kui ka nende vanematega, läbi viia üritusi, kus informeeritakse küberkiusamise probleemist. Intervjuus osalenud spetsialistide hinnangud:

“Küberkiusamise vähendamiseks Narva noorte hulgas on vaja koolides ja noortekeskustes korraldada teavitüsüritusi ja töötubasid küberkiusamise teemadel.” (Politseiametnik)

“Julgustada noori avameelse suhtluse kaudu jagama oma kogemusi ning teavitada neid sellest, kuidas küberkiusamist ära tunda ja selle vastu seista.” (Sotsiaaltöötaja)

“Vanematele pakkuda teavet ja ressursse, et nad saaksid jälgida ja toetada oma laste online-käitumist.” (Õpetaja)

“Koostööd teha kohalike omavalitsuste, koolide ja kogukonnaga, et luua turvalisem ja toetavam keskkond noortele.” (Politseiametnik)

Kokkuvõttes näitavad intervjuud, et küberkiusamine on aktuaalne ja pidevalt esinev probleem noorte seas. Paraku ei mõista paljud noored küberkiusamise tagajärgi, samuti ei tunne nad mingit vastutust ja arvavad, et see jääb karistamata. Teoreetilisest osast selgus (Oja jt 2019; Armitage 2021), et võib-olla on küberkiusamise probleem võrreldes varasema ja aastatega suurenenud ja väga sageli ei tea noored, kuidas peaks käituma ja kelle poole pöörduma, kui nad küberkiusamisega kokku puutuvad. Noortega on vaja suhelda ja koolides ja noortekeskustes korraldada teavitüsüritusi ja töötubasid küberkiusamise teemadel, et noored saaksid aru, kust nad võivad saada toetust ja mida teha erinevates olukordades. Kui täiskasvanud jagavad oma kogemusi noortega, siis noored teavad, kuidas on vaja kiisamist ära tunda ja selle vastu seista. Tähtis on, et vanemad teaksid, mida küberkiusamise korral teha. Selleks et luua turvalisem ja toetavam keskkond noortele, on vaja teha koostööd kohalike omavalitsuse, koolide ja kogukonnaga.

3. ARUTELU

Käesolevas uurimistöös analüüsis autor allikaid kiusamise mõistete, erinevate liikide ja küberkiusamise kohta, kasutatud on artikleid, mis käsitlevad noorte olukorda seoses küberkiusamisega Eestis, samuti on esitatud rahvusvaheliste ja Eestis korraldatud uuringute tulemused. Intervjuude abil uuris autor Narva linna erinevate valdkondade spetsialistide käest hinnangut noorte küberkiusamise ja selle ennetusmeetmete kohta.

Internetti kirjeldatakse kui ühiskonda ümberkujuvat, pakkudes uut tüüpi suhtlemist inimeste vahel, kuid nüüd kasutavad teismelised tehnoloogiaid sellisel viisil, mida nende loojad ette ei näinud. Noored kasutavad eakaaslaste hirmutamiseks ähvardavaid sõnumeid, e-kirju, sealhulgas konfidentsiaalsete sõnumite saatmine kõikidele aadressidele, ning blogisid ja veebisaite kasutatakse kiusamiseks (Campbell 2005). Intervjuus märkisid politseiametnik ja noorsootöötaja, et küberkiusamine on tähtis teema ja tõsine probleem, kuna konfliktid, mis on alanud internetis, võivad viia füüsilise vägivallani päriselus.

Campbell (2005) väidab, et küberkiusamise esinemissagedust on praegu raske kindlaks teha, sest avaldatud uuringuid on vähe. Aastal 2005 teatas Kanadas küberkiusamisest 25% õpilastest, Austraalias 14% (2005. a), Põhja-Ameerikas 7% (2004. a). Patchini andmetel näis 2005. aastal kiusamise esinemissagedus kasvavat 35%-ni (Campbell, 2005). Lisaks selgub Patchini 2019. aastal läbi viidud uuringust, et küberkiusamise arv on 12 aastaga kasvanud poole võrra : 18%-lt 2007. aastal ja 36%-lt 2019. aastal (Lopez-Vizcaino jt., 2021). Intervjuu käigus Narva sotsiaaltöötajaga selgus, et küberkiusamiste arv suureneb proportsionaalselt. Noored surfavad internetis aina rohkem, kui väikesed lapsed. Ka politseiametnik on arvamusel, et küberkiusamist esineb aina rohkem. Ta toob välja, et igal lapsel on juba lapsepõlvest alates nutitelefoni, mida ta võib kasutada. Lisaks märkis politseiametnik, et mõnedel noortel on mitu kontot, millest vähemalt üks on mõeldud küberkiusamiseks.

Interneti kasutamine on muutunud Eesti laste igapäevaelu lahutamatuks osaks: 9–17-aastastest lastest kasutab 97% internetti iga päev vähemalt ühest seadmest. Iga päev tegelevad 13-17-aastased sõnumite saatmisega ja saamisega (Sukk jt., 2018). Bakalaureusetöö raames kogutud andmete põhjal tõid Narva spetsialistid esile, et noored tavaliselt ei räägi oma vanematele juhtumitest, kus neid ähvardatakse sotsiaalmeedias. See aspekt tõstab esile suhtluslünka noorte ja nende vanemate vahel, mis on oluline faktor küberkiusamise ennetamisel ja lahendamisel. Spetsialistid rõhutasid, et sellise suhtlusbarjääri ületamine on kriitilise tähtsusega, et tagada

noorte turvalisus ja heaolu internetikeskkonnas. Sukk jt (2018) tegid sama järelduse, et märkimisväärne osa lapsi, kes on telefonis või internetis kiusamisega kokku puutunud, hoiab selle enda teada.

Dialoog, nii verbaalne kui ka mitteverbaalne, võib aidata õpilastel tunda sidet teistega ja hoolitsust. Igapäevaselt teades, et neid ümbritsevad inimesed neist hoolivad, võib kooli tulek olla kasulik nii ohvritele kui ka agressoritele. Äärmuslikel juhtudel võib psühholoogiline kohustus hoolitseda kõigi eest koolikogukonnas tegeleda sügavalt probleemsete õiguslike aspektidega (Epstein jt., 2006). Intervjuus mainis psühholoog, et oma psühholoogilise praktika osana integreerib ta küberpsühholoogilisi lähenemisi, viies läbi kognitiivkäitumisteraapia seansse rõhuasetusega emotsioonide teadvustamisele ja reguleerimisele veebikeskkonnas. Tema arvamusel küberpsühholoogia keskendub digitehnoloogia mõjude uurimisele inimese vaimse tervise ja käitumise kontekstis.

Vanemate roll hõlmab oma laste juhendamist internetikasutuse osas, et nad käituksid seal samaväärselt vastutustundlikult nagu päriselus. See hõlmab lapse internetitegevuse jälgimist, eriti tema esimeste sammude ajal küberruumis. Selline jälgimine võib toimuda nii mitteformaalsel viisil, läbi lapse aktiivse kaasamise ja arutelude internetikasutuse teemal, kui ka formaalsel viisil, kasutades selleks spetsiaalset tarkvara. Nii mitteformaalsed kui ka formaalsed lähenemised on olulised, et toetada lapsi turvalise online-käitumise omandamisel ja nende kaitseks internetiohtude eest (Hinduja, 2022). Intervjuus osalenud õpetaja märkis, et küberkiusamise ennetamiseks juhendab ta aktiivselt digitaalse kirjaoskuse tunde, kus õpetab õpilastele internetieetikat, ohutut suhtlemist ja konfliktide lahendamist veebikeskkonnades. Samuti hoiab õpilastega avatud dialoogi ja loob usaldusliku õhkkonna, et nad teaksid, et võivad probleemide korral abi küsida.

Kuigi enamikku kübervägivalla intsidente saab käsitleda mitteametlikult (vanemate kutsumine vestlusele, agressori ja ohvri eraldi nõustamine, käitumise hukkamõistmine), võib esineda juhtumeid, kus kooli ametlik reageerimine on õigustatud. See kehtib eriti intsidentide puhul, mis on seotud tõsiste ohtudega teise õpilase suhtes, kui ohver ei tunne end enam mugavalt kooli tülles või kui küberkiusamine jätkub pärast seda, kui mitteametlikud katsed seda peatada on ebaõnnestunud (Hinduja, 2022). Intervjuus osalenud politseiametniku arvamusel koostöö kooli ja vanemate vahel võib anda tulemusi. Lisaks juhib ta tähelepanu sellele, et kooli sotsiaaltöötaja (või muu koolitöötaja) peab seletama küberkiusamise ohvrile, et inimesi, kes ründab tema elu ja hakkab kiusama, saab blokeerida ja mitte suhelda nendega.

Küberkiusamine võib ilmneda mitmel kujul, sealhulgas virtuaalsed tülid, kus kasutatakse elektroonilisi sõnumeid koos vihase ja vulgaarse kõnestiiliga. Ahistamise puhul toimub korduvalt jälkide, õelate ja solvavate sõnumite saatmine. Küberkiusamine on ka kuulu- või laimujuttude saatmine või postitamine inimese kohta eesmärgiga kahjustada tema mainet või sõprussuhteid (Willard, 2007). Intervjuus osalenud õpetaja, arvestades oma töökogemusi, järeldas, et tuleb anda rohkem informatsiooni küberkiusamise kohta. Oluline on lastele selgeks teha, et kõigel, mis internetis toimub, on tagajärjed ja vastutus, mis sarnanevad päriselus kogetuga. Lastele tuleb selgitada, et sõnad ja teod sotsiaalvõrgus võivad avaldada samasugust mõju nagu solvangud või isegi füüsiline vägivald reaalses maailmas. Samuti on oluline, et interneti turvalisuse reeglite õpetamine aitab lastel end ja teisi veebikeskkonnas võimalike ohtude eest paremini kaitsta.

Noortel on hirm, et nad kaotavad juurdepääsu oma tehnoloogiatele (arvuti, telefon), kui nad räägivad kübervägivallast täiskasvanutele, sest nad kardavad, et küberkiusamine võtab vastumeetmeid, ja/või sellepärast, et nad arvavad, et täiskasvanud ei saa midagi teha, et seda peatada, isegi kui nad püüaksid. Lisaks leiavad õpilased, et nad ei teavita õpetajaid, sest nad ei suuda tuvastada kiusajaid, nad kahtlevad õpetajate võimes olukorda adekvaatselt mõista. Kross jt (2009) leidsid, et neist õpilastest, kes olid küberkiusatud ja sellest täiskasvanule rääkinud, väitis 46%, et pärast rääkimist olukord halvenes või ei paranenud (Cassidy jt., 2013). Interneti või nutitelefonide abil on palju erinevaid võimalusi küberkiusamiseks, millest kõige äärmuslikumad on veebipõhised enesetapumängud. Khine on kirjeldanud järgmist: häkkimine või isiku kontode jälitamine Facebookis, sotsiaalmeedias või nutitelefonis ning enda eest hoolitsemine, isiku foto kasutamine internetis ilma tema nõusolekuta, valetamine või kuulujuttude levitamine isiku kohta tema selja taga, alandavate, ärritavate või solvavate postituste või sõnumite või seksiga seotud vestluste saatmine, masendavad telefonikõned või pahatahtlikud loosimised, ebameeldivate fotode, piltide või seksuaalse iseloomuga videote saatmine teistele isikutele ilma nende nõusolekuta, samuti inimese pildistamine või videote tegemine ilma tema nõusolekuta ja foto ja/ või video kasutamine isiku alandamiseks või ähvardamiseks (Khine jt., 2020). Politseiametnik tõi intervjuus välja, et küberkiusamise tagajärjed võivad olla tõsised, tekitada depressiooni ja ärevust, mis mõjutavad noore koolitulemusi. Lisaks võib küberkiusamine viia füüsilise vägivalla või enesetapuni.

Küberkiusamisel on mitmeid spetsiifilisi omadusi, mis eristavad seda agressioonist päriselus. Rünnakud võivad toimuda igast kohast ja igal ajal ning ohvrini võib jõuda isegi oma kodu

suhtelises turvalisuses. Avalikel rünnakutel sotsiaalmeedias võib olla oluliselt laiem publik kui rünnakutel päriselus (Smahel jt., 2020). Intervjuus selgitas noorsootöötaja, et küberkiusamine laieneb väga kiiresti ja seda on noorsootöötajad täheldanud isegi töölaagrites, kus lapsed eriti telefoni taga istuda ei saa, kuid on olnud juhtumeid, kus erinevatest gruppidest lapsed ei saanud tööl või võistlustel läbi ja tekkis küberkiusamine.

Edasine uurimine on vajalik, kuna bakalaureusetöö käigus tehtud uuring valgustab küberkiusamise probleemi olemust Eesti kontekstis ja Narvas. Uurimise tulemused pakuvad alust arvamusele, et küberkiusamine on kasvav murekoht ning ennetusmeetmete tõhusaks kujundamiseks ja rakendamiseks on oluline sügavam arusaam probleemi dünaamikast ja selle mõjust noorte vaimsele tervisele. Lisaks oleks oluline jätkata uuringut ka küberkiusamise leviku ja selle mõjude kohta erinevates Eesti piirkondades, et kujundada kohandatud ja tõhusaid ennetusmeetmeid vastavalt kohalikele vajadustele. Soovitav on korraldada Narva koolides politseiametnikuga küberkiusamise teemal tunde, mis keskenduvad sellele, kuidas õpilased peaksid käituma küberkiusamise olukordades. Sellised tunnid mitte ainult ei tõhusta õpilaste teadlikkust küberkiusamise ohtudest, vaid annavad neile ka vajalikud oskused, et ennetada ja reageerida sellistele olukordadele vastutustundlikult. Kooli- tundides võiks käsitletavateks teemadeks olla küberkiusamise teoreetiline taust, ohutud interneti käitumise põhimõtted, kuidas tuvastada küberkiusamist, enesekaitseõuanded, empaatia ja toetus.

KOKKUVÕTE

Kaasaegsel ajastul muutub virtuaalne suhtlus aina populaarsemaks, eriti noorte hulgas, kes kasutavad interneti nii sotsiaalsetel kui ka akadeemilistel eesmärkidel üha sagedamini. Virtuaalmaailma eeliste kõrval on aga hakanud tõusma esile ka info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire arengu negatiivsed küljed. Noored puutuvad väga sageli küberkiusamise erinevate vormidega kokku juba varases eas.

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada Narva linna erinevate valdkondade spetsialistide arvamus noorte küberkiusamise kui sotsiaalse probleemi ja selle ennetusmeetmete kohta. Uurimistöö eesmärgist lähtuvalt saavutas autor bakalaureusetöö eesmärgi ja vastas uurimusküsimustele. Uuringus osalenud spetsialistide hinnangul on küberkiusamine Narva noorte seas viimasel ajal suurenenud. Spetsialistide arvamused kajastavad üldist muret küberkiusamise suurenemise üle noorte seas Narvas. Vanemate noorte suurem internetikasutus suurendab riski sattuda küberkiusamise ohvriks ning selle probleemi lahendamiseks on vaja spetsiifilisi ennetusmeetmeid. Narva linna spetsialistide arvamusel on ennetusmeetmete rakendamiseks vajalik aktiivne suhtlus noorte ja nende vanematega. Teavitussüritused ja koolitused on olulised vahendid, et suurendada teadlikkust küberkiusamisest. Samuti on tähtis koolitada lapsevanemaid, et nad oskaksid toetada ja juhendada oma lapsi internetikeskkonnas.

Bakalaureusetöö teemal edasine uurimine on vajalik, kuna bakalaureusetöö käigus tehtud uuring valgustab küberkiusamise probleemi olemust Eesti kontekstis ja Narvas. Uurimise tulemused pakuvad alust arvamusele, et küberkiusamine on kasvav murekoht ning ennetusmeetmete tõhusaks kujundamiseks ja rakendamiseks on oluline sügavam arusaam probleemi dünaamikast. Lisaks oleks oluline jätkata uuringut ka küberkiusamise leviku ja selle mõjude kohta erinevates Eesti piirkondades, et kujundada kohandatud ja tõhusaid ennetusmeetmeid vastavalt kohalikele vajadustele.

Uurimuse tulemuste tutvustamine Narvas noortega töötavatele spetsialistidele on soovitatav, et edendada ühist arusaama ja koostööd küberkiusamise ennetamisel. Tõhus koostöö spetsialistide vahel on hädavajalik, et töötada välja ja rakendada strateegiaid, mis aitaksid kaitsta noori küberkiusamise eest ning tugevdada nende digitaalset kirjaoskust ja ohutust internetis.

KIRJANDUSE LOETELU

Abaido, G. M. (2020). Cyberbullying on social media platforms among university students in the United Arab Emirates. *International journal of adolescence and youth*, 25(1), 407-420. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02673843.2019.1669059> (viimati vaadatud 22.07.2023)

Aim, A. (2011). Kiusamise tähendus ja kiusamise ärahoidmise võimalused 5–6, 7–8 ja 10–11aastaste laste hinnangul. Publitseerimata magistritöö. Tartu: DSpace Repositoorium. (Viimati vaadatud 29.12.2023)

Armitage, R. (2021). Bullying in children: impact on child health. *BMJ Paediatr Open*. 2021; 5(1): e000939. Bullying in children: impact on child health - PMC (nih.gov). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7957129/> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Bathory, D.S (2017) Relational Dynamics: The Flood Solution - Sustainable Energy and Rural Tourism. *Applied Behavioral Economics Research and Trends* (viimati vaadatud 16.10.2023)

Campbell, M. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling* 15(1):68-76. <https://eprints.qut.edu.au/1925/1/1925.pdf> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Campbell, M. A. (2007). Cyber bullying and young people: Treatment principles not simplistic advice. <https://eprints.qut.edu.au/14903/1/14903.pdf> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Campfield, D. C. (2008). Cyber Bullying and Victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully/Victims. (Master's thesis). University of Montana. Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers: 288. <https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1307&context=etd> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Cassidy, W., Faucher, C., & Jackson, M. (2013). Cyberbullying among youth: A comprehensive review of current international research and its implications and application to policy and practice. *School psychology international*, 34(6), 575-612. https://www.academia.edu/download/42002611/Cyberbullying_among_youth_A_comprehensiv20160203-5548-m38tt8.pdf (viimati vaadatud 14.05.2023)

Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child development*, 66(3), 710-722.
<https://www.academia.edu/download/5535101/1131945.pdf> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Epstein, A., & Kazmierczak, J. (2006). Cyber bullying: What teachers, social workers, and administrators should know. *Illinois child welfare*, 3(1-2), 41-51.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=aeb8bff5254a8538b3e4f5526e55c7f238a25363> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2022). Cyberbullying Identification, Prevention, and Response. Cyberbullying Research Center. <https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2022.pdf> (viimati vaadatud 22.07.2023)

Isakannu, H. (2008). Kiusamine internetis: noortevaheline käitumine võrgumaailmas kahe Tallinna kooli näitel.
http://minitorn.cs.tlu.ee/instituut/opilaste_tood/bakalaureuse_ja_diplomitood/2008_kevad/Helle_Isakannu/Helle_Isakannu_Bakalaureuse_Too.pdf (viimati vaadatud 14.05.2023)

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015) Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Kaspersky Lab, IconKids & Youth (2016) Cyberbullying Causes Depression, Nightmares and Anorexia, Kaspersky Lab Research Shows

Khine, A. T., Saw, Y. M., Htut, Z. Y., Khaing, C. T., Soe, H. Z., Swe, K. K., ... & Hamajima, N. (2020). Assessing risk factors and impact of cyberbullying victimization among university students in Myanmar: A cross-sectional study. *PloS one*, 15(1), e0227051.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0227051> (viimati vaadatud 24.11.2023)

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of adolescent health*, 53(1), S13-S20.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1054139X12004132> (viimati vaadatud 17.01.2024)

Kowalski RM, Giumetti GW, Schroeder AN, Lattanner MR. Bullying in the digital age: a critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychol Bull.*

2014;140(4):1073–1137. [Bullying-in-the-Digital-Age-A-Critical-Review-and-Meta-Analysis-of-Cyberbullying-Research-Among-Youth.pdf](#) (researchgate.net) (viimati vaadatud 17.01.2024)

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014) Intervjuu. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/intervjuu> (viimati vaadatud 14.05.2023)

López-Vizcaíno, M. F., Nóvoa, F. J., Carneiro, V., & CACHEDA, F. (2021). Early detection of cyberbullying on social media networks. *Future Generation Computer Systems*, 118, 219-229. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167739X21000157> (viimati vaadatud 24.11.2023)

Monks, C. P., & Coyne, I. (2011). *Bullying in different contexts*. Cambridge University Press. (viimati vaadatud 13.04.2023)

Naruskov, K., Luik, P. (2015). Küberkiusamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 3(2), 2015, 186–215.

https://www.researchgate.net/publication/283341457_Kueberkiusamise_fenomeni_tajumine_Eesti_opilaste_seas_sooline_vordlus_kiusamise_kriteeriumite_ja_liikide_alusel/fulltext/58a13fe045851598bab86e61/Kueberkiusamise-fenomeni-tajumine-Eesti-opilaste-seas-sooline-vordlus-kiusamise-kriteeriumite-ja-liikide-alusel.pdf (viimati vaadatud 11.09.2023)

Nikolaou, D. (2017). Does cyberbullying impact youth suicidal behaviors?. *Journal of health economics*, 56, 30-46. https://www.researchgate.net/profile/Dimitrios-Nikolaou/publication/319982970_Does_Cyberbullying_Impact_Youth_Suicidal_Behaviors/links/5ab2b28a458515ecebeee128/Does-Cyberbullying-Impact-Youth-Suicidal-Behaviors.pdf (viimati vaadatud 14.05.2023)

Oja, L., Piksööt, J., Aasvee, K., Haav, A., Kasvandik, L., Kukk, M., Kukke, K., Rahno, J., Saapar, M., Vorobjov, S. (2019). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine: 2017/2018 õppeaasta uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/157970053289_eesti_kooliopilaste_tervisekaitumine.pdf (viimati vaadatud 14.05.2023)

Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchán, J. A., Calmaestra, J., & Vega, E. (2009). The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish adolescents. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 197-204. <https://shorturl.at/fwBIW> (viimati vaadatud 01.07.2023)

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4(2), 148-169. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=21fb25e2bd4989c968a9c9ea9aa6381224b1f378> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Peebles, E. (2014). Cyberbullying: Hiding behind the screen. *Paediatr Child Health*, 19(10), 527–528. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4276384/#b14-pch-19-527> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Perren, S. (2012) Tackling Cyberbullying: Review of Empirical Evidence Regarding Successful Responses by Students, Parents, and Schools https://figshare.le.ac.uk/articles/journal_contribution/Tackling_cyberbullying_Review_of_empirical_evidence_regarding_successful_responses_by_students_parents_and_schools/10153814 (viimati vaadatud 14.05.2023)

Rivers, I., ja Noret, N. (2010) Findings from a five-year study of text and email bullying. *British Educational Research Journal*, 36(4), 643-671 <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/6462/3/Fulltext.pdf> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Rathore, S., Sharma, P. K., Loia, V., Jeong, Y. S., & Park, J. H. (2017). Social network security: Issues, challenges, threats, and solutions. *Information sciences*, 421, 43-69. https://e-tarjome.com/storage/btn_uploaded/2022-10-21/1666364681_12500-English.pdf (viimati vaadatud 17.05.2023)

Rämmer A. (2014) *Valimi moodustamine*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool <https://samm.ut.ee/valimid> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Sampasa-Kanyinga, H., Roumeliotis, P., & Xu, H. (2014). Associations between cyberbullying and school bullying victimization and suicidal ideation, plans and attempts among Canadian schoolchildren. *PloS one*, 9(7), e102145.

journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0102145 (viimati vaadatud 17.01.2024)

Sezer, B., Yilmaz, R., & Yilmaz, F. G. K. (2015). Cyber bullying and teachers' awareness. *Internet Research*, 25(4), 674-687. https://www.researchgate.net/profile/Baris-Sezer/publication/280221913_Cyber_bullying_and_teachers'_awareness_Siber_zorbalik_ve_ogretmenlerin_farkindaliklari/links/5ac303fbaca27222c75cf680/Cyber-bullying-and-teachers-awareness-Siber-zorbalik-ve-oegretmenlerin-farkindaliklari.pdf (viimati vaadatud 14.05.2023)

Slonje, R., Smith, P. K., Frisen, A. (2012). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*. <https://www.agnesday.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Olafsson, K., Livingstone, S., Hasebrink, U. (2020). EU KIDS ONLINE 2020. <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376–385 https://www.stoppestennu.nl/sites/default/files/uploads/cyberbullying-its_nature_and_impact_in_secondary_school_pupils.pdf (viimati vaadatud 17.01.2024)

Sukk, M., Soo, K., Kalmus, V., Kurvits, R., & Siibak, A. (Eds.) (2018). EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused. https://sisu.ut.ee/sites/default/files/euko/files/eu_kids_online_eeesti_2018_raport.pdf (viimati vaadatud 14.05.2023)

UNESCO. (2019). Behind the numbers: ending school violence and bullying. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483> (viimati vaadatud 14.05.2023)

Valner, K. (2019). Targalt internetis 4.-6. klasside õpilaste küsitluse tulemused. Targalt internetis. Eesti Lastekaitse Liit. <https://www.targaltinternetis.ee/wp->

[content/uploads/2019/09/Targalt-internetis-4.-6.klasside-%C3%B5pilaste-k%C3%Bcsitluse-2018-tulemused.pdf](#) (viimati vaadatud 10.05.2023)

Wachs, S., & Wolf, K. D. (2011). Correlates between bullying and cyberbullying. First results of a self-report study. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 60, 735–744

Willard, N. E. (2007). Parent guide to cyberbullying and cyberthreats. From *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*. Oregon: Center for Safe and Responsible Internet Use. <https://www.embracecivility.org/wp-content/uploadsnew/2012/10/appK.pdf> (viimati vaadatud 10.05.2023)

Шевко Н.Р., and Исхаков И.И.. "Особенности проявления кибербуллинга в социальных сетях" *Ученые записки Казанского юридического института МВД России*, vol. 2, no. 3, 2017, pp. 19-22. <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-proyavleniya-kiberbullinga-v-sotsialnyh-setyah/viewer> (viimati vaadatud 21.11.2023)